

ลาอุลตา วรคที่สอง

พระราชชาตรีถามว่า “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์หนึ่งประการ แห่งเกาน้ำเต้าเป็นไฉน?”

พระเถระเจ้าทูลว่า “ขอถวายพระพร เกาน้ำเต้าเสียดเหนียวไปบนหญ้า หรือไม้ หรือเครือเขา ด้วยมือทั้งหลาย ย่อมเจริญเบื้องบนแห่งหญ้าเป็นต้นนั้น ฉนฺได, โดยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ใคร่เพื่อจะเจริญยิ่งในพระอรหัต ก็ต้องหวังด้วยอารมณ์แล้วเจริญยิ่งในพระอรหัต ฉะนั้น นี้แลต้องถือเอาองค์หนึ่งประการ แห่งเกาน้ำเต้า.

แม้พระสาวรีบุตรเถระผู้ธรรมเสนาบดี ก็ได้กล่าวไว้ว่า:-

“พุทธโอรสใคร่ต่อพระอรหัตตผล ก็พึงหวังอารมณ์ด้วยใจแล้วเจริญในอเสขผล, เหมือนอย่างเกาน้ำเต้าเสียดเหนียวไปบนหญ้า หรือไม้ หรือเครือเขาด้วยมือทั้งหลาย ภายหลังก็เจริญข้างบน ฉะนั้น ดังนี้.”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์สามประการแห่งบัวเป็นไฉน?”

ธ. “ขอถวายพระพร บัวเกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ก็แต่หาติดด้วยน้ำไม่ ฉนฺได, โดยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องเป็นผู้มิได้ติดอยู่ในตระกูล หมู่ ลาก ยศ สักการะ ความนับถือ และปัจจัยเครื่องบริโภคนั่งปวง ฉะนั้น นี้แลต้องถือเอาองค์ที่ต้นแห่งบัว.

อนึ่ง บัวย่อมตั้งขึ้นพ้นจากน้ำ ฉนฺได, โดยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องครอบงำเสียซึ่งโลกทั้งปวง ขึ้นตั้งอยู่ในโลกุตตรธรรมฉนฺได. นี้แลต้องถือเอาองค์ที่สองแห่งบัว.

อนึ่ง บัวต้องลมเล็กน้อยย่อมไหว ฉนฺได, โดยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องกระทำความสำรวมในกิเลสทั้งหลาย แม้มีประมาณน้อย มีอันเห็นภัยเป็นปกติอยู่ ฉนฺได. นี้แลต้องถือเอาองค์ที่สามแห่งบัว.

แม้พระพุทธพจน์นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เทพาดิเทพ ก็ได้ทรงภาสิตไว้ว่า:-

“ภิกษุผู้มีอันเห็นภัยเป็นปกติในโทษทั้งหลาย มีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย” ดังนี้.

สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย” ดังนี้.

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์สองประการ แห่งพีชเป็นไฉน?”

ธ. ขอถวายพระพร พีชแม้มีประมาณน้อยอันชวานาหวานแล้วในนาอันเจริญ ครั้นเมื่อฝนตกสมควร ก็ย่อมเพิ่มให้ซึ่งผลมากหลายฉนฺได, โดยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องปฏิบัติชอบโดย

ประการที่สี่ซึ่งตนให้ถึงเฉพาะแล้ว ให้เพิ่มให้ซึ่งสามัญผลทั้งนั้น ฉะนั้น, นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่ต้นแห่ง พืช.

อนึ่ง พืชอันชานาหวานแล้วในนาที่แผ้วถางดีแล้ว ย่อมงอกงามพล้นนั้นเทียว ฉันใด, จิตอัน โยคาวจรผู้ประกอบความเพียรประดับประคองดีแล้วให้บริสุทธิ์ในสุญญาการ หว่านลงในนาอัน ประเสริฐ กล่าวคือสติปัญญา กิ่งอกงามพล้น ฉะนั้น. นี้แลต้องถือเอาองค์ที่สองแห่งพืช.

แม้พระอนุรุทธเถระ ก็ได้ภาสิตไว้ว่า:-

“พืชอันชานานั้นหวานแล้วในนาอันบริสุทธิ์, ผลของพืชนั้นก็เป็นของไพบูล, อนึ่ง ผลแห่งพืช นั้นย่อมยังชานาให้ยินดีฉันใด, จิตที่โยคาวจรชำระดีแล้วในสุญญาการ ก็ย่อมงอกงามในนา กล่าวคือสติปัญญาโดยเร็วที่เดียว ฉันนั้น ดังนี้.”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์หนึ่งประการแห่งไม้ชานางเป็นไฉน?”

ธ. “ขอถวายพระพร ไม้ชานางเจริญอยู่ภายในแผ่นดินร้อยศอกบ้าง ยิ่งกว่าบ้าง ฉันใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียรก็ต้องยังสามัญผลสี่ ปฏิสัมภิทาสี อภิญญาหก และสมณธรรมทั้งสิ้นให้ เต็มรอบในสุญญาการ ฉันนั้น. นี้แลต้องถือเอาองค์หนึ่งประการ แห่งไม้ชานาง.

แม้พระราคะกุลเถระ ก็ได้กล่าวไว้ว่า:-

“ธรรมดามไม้ชานางงอกอยู่ในแผ่นดิน เจริญอยู่ในแผ่นดินร้อยศอก. ครั้นถึงกาลแก่แล้ว ไม้ ชานางนั้น ก็เจริญสูงขึ้นวันเดียวร้อยศอก ฉันใด, ข้าแต่พระองค์ผู้กล้าใหญ่ ข้าพระองค์ก็เจริญ ยิ่งแล้ว โดยธรรมในสุญญาการอันเป็นภายใน ดุจไม้ชานาง ฉันนั้น ดังนี้.”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์สามประการแห่งเรือเป็นไฉน?”

ธ. “ขอถวายพระพร เรือย่อมยังชนให้ข้ามไปสู่ที่ประสงค์ด้วยไม้และเครื่องไม้ เครื่องเหล็กอัน เป็นโครงเป็นเครื่องยึดติดกัน เป็นอันมาก ฉันใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องยังโลกทั้งเท วโลกให้ข้ามไปสู่ที่ประสงค์ คือ อมตมหานิพพาน ด้วยสิ่งที่เป็นโครงเครื่องยึดเหนี่ยว กล่าวคือ อาจารย์ ศีลคุณวัตรปฏิวัตร และธรรมมีอย่างต่าง ๆ ฉันนั้น. นี้แลต้องถือเอาองค์ที่แรกแห่งเรือ.

อนึ่ง เรือย่อมทนทานต่อกำลังคลื่นที่กระทบกระแทกซัด และกำลังแห่งวนปวนมืออย่างมาก ฉัน ใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียรก็ต้องทนทานต่อกำลังคลื่น คือ กิเลสเป็นอันมาก และลาภสักการ ยศ ชื่อเสียง การบูชากราบไหว้ และคลื่น คือ ความนิมิตา ความสรรเสริญ สุขทุกข์ ความยกย่อง ความ ดูหมิ่น และโทษมีอยู่เป็นอันมากในตระกูลอื่นทั้งหลาย ฉันนั้น. นี้แลต้องถือเอาองค์ที่สอง แห่งเรือ.

อนึ่ง เรือย่อมแล่นไปในมหาสมุทรอันลึกกำหนดไม่ได้ ไม่มีที่สุดไม่เห็นฝั่ง มีโทษมากเคลื่อน กล่นไปด้วยหมู่ ติมิติมิงคล ภูตมังกรและปลา ฉันใด. โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องยังจิตให้

เล่นไปในความตรัสรู้จตุราริยสัจจากภิมัยซึ่งมีปริวัฏฏสาม อาการสิบสองฉัณนั้น. นี้แลต้องถือเอาองค์ที่สาม แห่งเรือ.

แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เทพาติเทพ ก็ได้ทรงภาสิตไว้ในสัจจสังยุตต์ ในสังยุตตนิยายอันประเสริฐว่า:-

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อท่านทั้งหลายจะคิดพึงคิดว่า ‘นี้เป็นทุกข์นี้เป็นทุกข์สมุทัย นี้เป็นทุกข์นิโรธนี้เป็นทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา ดังนี้.’”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์สองประการ แห่งสมอเรือเป็นไฉน?”

ธ. “ขอถวายพระพร ธรรมดาสมอย่อมยังเรือให้ตั้งอยู่ในมหาสมุทรอันมีพื้นน้ำอากาศปั่นป่วนด้วยหมู่คลื่นเป็นอันมาก ย่อมไม่ให้อ่อนโยนแล่นไปสูทิศต่าง ๆ ได้ ฉัณใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องยังจิตให้ติดอยู่ในอันประหารพร้อมซึ่งวิตกใหญ่ ในหมู่คลื่น คือ ราคะ โทสะ โมหะ ฉัณนั้น. นี้แลต้องถือเอาองค์ที่แรกแห่งสมอเรือ.

อนึ่ง สมอเรือย่อมไม่เลื่อนลอย มีแต่จะจม ย่อมยังเรือให้ติดอยู่ ให้เข้าถึงความตั้งอยู่ในน้ำ แม้มีร้อยศอกเป็นประมาณ ฉัณใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียรก็ต้องไม่เลื่อนลอยไปในลาภ ยศ สักการความนับถือ การกราบไหว้ การบูชา การย่ำเกรง และลาภอันเลิศ ยศอันเลิศ ยังจิตให้ตั้งอยู่ในปัจจยัสก ว่ายังสรีระให้เป็นไปเท่านั้นฉัณนั้น. นี้แลต้องถือเอาองค์ที่สองแห่งสมอเรือ.

แม้พระสาวริบุตรเถระผู้ธรรมเสนาบดีก็ได้ภาสิตไว้ว่า:-

“สมอเรือ ย่อมไม่เลื่อนลอย มีแต่จะจมลงในทะเล ฉัณใด, ท่านทั้งหลาย ก็อย่าเลื่อนลอยไปในลาภสักการ จงจมอยู่แต่ในปัจจยอันยังอติภาพให้เป็นไปเท่านั้น ฉัณนั้น ดังนี้.

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์หนึ่งประการ แห่งเสากระโดงเป็นไฉน?”

ธ. “ขอถวายพระพร เสากระโดงย่อมทรงไว้ซึ่งเชือกสายระยาง รอกใบ ฉัณใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องเป็นผู้มาตามพร้อมแล้วด้วยสติสัมปชัญญะ คือ รู้ทั่วพร้อมในอันก้าวไปก้าวกลับ แลไปข้างหน้า แลไปข้าง ๆ คู่เข้า เหยียดออก ทรงผ้าสังฆาภิบาตรจีวร กิน ดื่ม ลิ้ม อูจจาระปัสสาวกรรม เดิน ยืน นั่ง หลับ ตื่น พุด นิ่งอยู่ ฉัณนั้น. นี้แลต้องถือเอาองค์หนึ่งประการแห่งเสากระโดง.

แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เทพาติเทพ ก็ได้ตรัสไว้ว่า:-

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเป็นผู้ระลึกทั่วพร้อมอยู่ด้วยอริยาบถทั้งปวง, วาจาที่เราพร่ำสอนท่านทั้งหลาย ดังนี้.”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์สามประการ แห่งต้นหนเป็นไฉน?”

ถ. “ขอถวายพระพร ต้นหนเป็นผู้ไม่ประมาทแล้วเนื่องนิത്യตลอดคืนและวัน ให้เรือแล่นไปอยู่ ฉันทไ, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องเป็นผู้ไม่ประมาทเนื่องนิത്യตลอดคืนและวัน กำหนดจิต โดยโยนิโสมนสิการ ฉะนั้น. นี้แลต้องถือเอาองค์ที่แรกแห่งต้นหน.

แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เทพาติเทพ ก็ได้ตรัสไว้ในธรรมบทว่า:-

“ท่านทั้งหลาย จงเป็นผู้ยินดีในความไม่ประมาท, จงรักษาจิตไว้เนื่อง ๆ, จงยกตนขึ้นจาก สงสารอันเป็นหนทางเดินยากดุจช้างจมอยู่ในเปือกตมยกตนขึ้นจากเปือกตม ฉะนั้น ดังนี้.”

อนึ่ง ต้นหนย่อมรู้แจ้งซึ่งการดีการชั่วทั้งปวง มีทางสวัสดิและทางมิโสโครกเป็นต้นใน มหาสมุทร ฉันทไ, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียรก็ต้องรู้แจ้งกุศลอกุศล กรรมมีโทษและไม่มีโทษ ต่ำช้า ประณีต มีส่วนเปรียบด้วยของดำและของขาว ฉะนั้น. นี้แลต้องถือเอาองค์ที่สองแห่งต้นหน.

อนึ่ง ต้นหนย่อมล้นกุญแจที่เข็มทิศ ด้วยคิดว่า ‘ใคร ๆ ย่าได้แต่ต้องเข็มทิศ’ ฉะนั้น ฉันทไ, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียรก็ต้องล้นกุญแจ คือ ความสำรวมจิตด้วยคิดว่า ‘ท่านอย่าได้ตริอกุศล วิตกอันลามกอะไร ๆ’ ฉะนั้น ฉันทไ. นี้แลต้องถือเอาองค์ที่สามแห่งต้นหน.

แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เทพาติเทพ ก็ได้ตรัสไว้ในสังยุตตนิกายอันประเสริฐว่า:-

“ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายอย่าตริถึงอกุศลวิตกทั้งหลาย อันลามก คือ กามวิตก พยาบาท วิตก วิหิงสาวิตก ดังนี้.”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์หนึ่งประการ แห่งคนกระทำการงานเป็นไฉน?”

ถ. “ขอถวายพระพร คนกระทำการงานย่อมคิดอย่างนี้ว่า ‘เราเป็นลูกจ้าง กระทำกรงานด้วย เรือนี้ เราจะได้ค่าจ้างและเบียดเบียนด้วยการนำเรือนี้ไป เราไม่ควรจะกระทำความประมาท เราต้องนำ เรือนี้ไปด้วยความไม่ประมาท’ ฉันทไ, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็ต้องคิดอย่างนี้ว่า ‘เราเมื่อ พิจารณากายอันประกอบด้วยมหาภูตทั้งสิ้น จักเป็นผู้ไม่ประมาทเนื่อง ๆ มีสติเข้าไปตั้งอยู่แล้ว ระลึกรู้ ทั่วพร้อมมีจิตตั้งมั่น มีจิตมีอารมณ์อันเดียว ก็จักพ้นจากชาติ ชรา พยาธิ มรณะ โสภปริเทวทุกขโทมนัส อูปายาสทั้งหลาย เพราะฉะนั้น เราควรจะทำความไม่ประมาท’ ฉันทไ. นี้แลต้องถือเอาองค์ หนึ่งประการแห่งคนกระทำการงาน.

แม้พระสารีบุตรเถระผู้ธรรมเสนาปิต ก็ภาสิตไว้ว่า:-

“ท่านทั้งหลายจงพิจารณากายนี้ จงกำหนดรู้บ่อย ๆ; เพราะว่า ท่านทั้งหลายเห็นความเป็นเอง ในกายแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์ ดังนี้.”

ร. “พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ต้องถือเอาองค์ห้าประการ แห่งมหาสมุทรเป็นไฉน?”

ถ. “ขอถวายพระพร มหาสมุทรมิปะปนด้วยทรากศพอันตายฉันทไ, โยคาวจรผู้ประกอบความ เพียร ก็ต้องมิปะปนด้วยเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย คือ ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ ความลบลหู่

คุณท่าน ความยกตนข่มท่าน ความริษยา ความตระหนี่ มายา ความโอ้อวด ความโกง ความไม่
สม่ำเสมอ ความประพฤติชั่วด้วยไตรทวารฉันนั้น. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่หนึ่ง แห่งมหาสมุทร.

อนึ่ง มหาสมุทรทรงไว้ซึ่งขุมแก้วมีอย่างต่าง ๆ คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ ศิลามีสีดุจ
สังข์ แก้วประพาฬ แก้วผลึก ย่อมปกปิดไว้ มิได้เรี่ยรายในภายนอก ฉนใด, โยคาวจรผู้ประกอบความ
เพียรได้รั้ตนะ คือ คุณมีอย่างต่าง ๆ คือ มรรค ผล ฌาน วิโมกข์ สมภาณี สมาบัติ วิปัสสนา อภิญญา ก็
ต้องปกปิดไว้ มิได้นำออกภายนอก ฉนนั้น. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่สองแห่งมหาสมุทร.

อนึ่ง มหาสมุทรย่อมอยู่ร่วมด้วยญาติใหญ่ ๆ ทั้งหลาย ฉนใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร ก็
ต้องอยู่อาศัยพรหมจารีบุคคล ผู้กัลยาณมิตร ผู้มีความปรารถนาน้อย ผู้สันโดษ ผู้กล่าวคุณอันขจัด
กิเลส ผู้ประพฤติชุกเถลาภิเลส ผู้สมบุรณ์ด้วยมรรยาท ผู้มีความละเอียดรอบาป ผู้มีศีลเป็นที่รัก ผู้ควร
เคารพ ผู้ควรสรรเสริญ ฉนนั้น. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่สามแห่งมหาสมุทร.

อนึ่ง มหาสมุทรแม้เต็มรอบแล้วด้วยแสนแห่งแม่น้ำทั้งหลาย มีคงคา ยมูนา อจิรวดี สรรภู มหิ เน
ตันอันเต็มแล้วด้วยน้ำใหม่ และไม่เต็มด้วยธารน้ำทั้งหลายในอากาศ ไม่เป็นไปล่วงแดนของตน ฉนใด
โยคาวจรผู้ประกอบความเพียรก็ต้องไม่แก้งก้าวล่วงสิกขาบท เพราะเหตุแห่งลาภสักการะ ความ
สรรเสริญ การกราบไหว้ การนับถือ การบูชาแม้เพราะเหตุแห่งชีวิต ฉนนั้น. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่สี่แห่ง
มหาสมุทร.

แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เทพาติเทพ ก็ได้ตรัสไว้ว่า:-

“มหาสมุทรมีธรรมดาดังอยู่แล้ว ย่อมไม่เป็นไปล่วงแดนฉนใด, สิกขาบทใด อันเราบัญญัติแล้ว
แก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเราก็มิได้ก้าวล่วงสิกขาบทนั้น แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต ฉน
นั้น ดังนี้.”

อนึ่ง มหาสมุทรย่อมไม่เต็มรอบด้วยแม่น้ำคงคา ยมูนา อจิรวดี สรรภู มหิ ทั้งหลายซึ่งมีน้ำไหล
มาแต่ที่ทั้งปวง และไม่เต็มด้วยธารน้ำในอากาศ ฉนใด, โยคาวจรผู้ประกอบความเพียร แม้ฟังอยู่ที่อุท
เทศ ปริปุจฉา การฟัง การทรงจำ วินิจฉัย อภิธรรม วินัย สุตตันตะวิเคราะห้ ยอบท ต่อบท วิภาคบท ชิน
ศาสนันประเสริฐมีองค์เก้าก็ได้ฉนนั้น. นี้แล ต้องถือเอาองค์ที่ห้าแห่งมหาสมุทร.

แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เทพาติเทพ ก็ได้ทรงภาสิตไว้ในมหาสุตโสมชาดกว่า:-

“บัณฑิตทั้งหลายเหล่านี้ ฟังคำที่เป็นสุภาสิตก็ได้ฉิม คำที่เป็นสุภาสิตเปรียบเหมือนไฟไหม้
หญ้าและไม้ ย่อมไม่ฉิม หรือเปรียบเหมือนสาครก็ไม่ฉิมด้วยแม่น้ำทั้งหลาย ดังนี้.”

หัวข้อประจำลาลูดาวรรคนี้

ถ่าน้ำเต้าหนึ่ง บัวหนึ่ง พืชหนึ่ง ไม้ขานางหนึ่ง เรือหนึ่ง สมอเรือหนึ่ง เสากระโดงหนึ่ง ต้นหน
หนึ่ง คนทำางานหนึ่ง มหาสมุทรหนึ่ง เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว้ารรค.